

Simpozij Obdobja 20

SLOVENSKI KNJIŽNI JEZIK – AKTUALNA VPRAŠANJA IN ZGODOVINSKE IZKUŠNJE

(Ob 450-letnici izida prve slovenske knjige)

Oddelek za slovanske jezike in književnosti na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani prireja jubilejni 20. mednarodni simpozij Obdobja, ki bo potekal **od 5. do 7. decembra 2001** v Ljubljani. Pripravljalni odbor simpozija vodi red. prof. dr. Ada Vidovič Muha (Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani), njegovi člani pa so: izr. prof. dr. Aleksandra Derganc, doc. dr. Erika Kržišnik, doc. dr. Irena Novak Popov, doc. dr. Marko Stabej (vsi Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani), red. prof. dr. Tomo Korošec (Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani), red. prof. dr. Peter Herrity (Univerza v Nottinghamu), red. prof. dr. Jan Kořenský (Češka akademija znanosti, Praga), red. prof. dr. Rado Lenček (Kolumbijska univerza, New York) in red. prof. dr. Alexandr Stich (Karlova univerza, Praga).

Simpozij Obdobja 20 – Metode in zvrsti, tokrat z naslovom *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje*, je posvečen 450-letnici izida prve slovenske knjige. V središče postavlja tematiko jezikovne zvrsti s temeljno nacionalno in tudi državno razsežnostjo. Klasično opredelitev knjižnega jezika, izhajajočo iz praškega funkcionalizma 30-ih let dvajsetega stoletja, je potrebno v novih družbenih in političnih okoliščinah kritično razčleniti tako v razmerju do drugih jezikov, posebej še do t. i. svetovnega (globalizacijskega) jezika, kot tudi do drugih zvrsti slovenskega jezika oz. do jezika različnih družbenih skupin. Sodobno jezikovno stanje na Slovenskem je mogoče preverjati tudi s kritično pritegnitvijo izkušenj iz zgodovine razvoja slovenskega (knjižnega) jezika, posebej 16. stoletja.

Temeljne problemske usmeritve Simpozija

Stanje sodobnega slovenskega knjižnega jezika lahko razumemo kot stičišče dveh, v tem trenutku se zdi, da v bistvu nasprotujočih si procesov: družbeno-političnega razvoja skozi zgodovino, pozitivnega v smislu konstituiranja vloge modernega knjižnega jezika – pot iz deželnega prek nacionalnega v državni jezik –, in aktualnih evropskih oz. svetovnih integrativnih družbeno-političnih tokov. Močan vpliv na zametke preurejanja vlog tako znotraj nacionalnega/državnega jezika, se pravi zlasti njegove knjižne variante, kot seveda tudi navzven, v razmerju do globalizacijskega jezika imajo prav procesi svetovnega povezovanja in združevanja.

(a) Jezik kot sredstvo globalnega obveščanja – tehnokratski vidik jezika; rahljanje vloge nacionalnega (knjižnega) jezika. Jezik kot človeku, jezikovni skupnosti (narodu) lasten način (samo)zavedanja – humanistična (ontološka) razsežnost jezika.

Med drugim se nam ponuja v premislek naslednja teza: nujnost neposredne informacije kot ključnega gibal sodobne družbe – neke vrste poroka njene uspešnosti, je vezana na svetovne tokove, ki zajemajo dele politike, gospodarstva, tehnologije, znanosti ipd.; nacionalni/državni jezik na teh področjih potencialno izgublja svojo vlogo. Ali drugače: vstop svetovnega jezika v državni/nacionalni jezik je mogoč zlasti skozi tiste segmente življenja, ki so vezani na vsesplošno, globalno informacijo; v tej vlogi je jezik omejen na sredstvo sporazumevanja. Zdi se, da rahljanje klasičnega pojma države kot najvišje organizirane bolj ali manj samozadostne (nacionalne) inštitucije oz. njenih pristojnosti pomeni hkrati tudi rahljanje klasičnega pojmovanja vloge knjižnega jezika oz. preurejanje njegovih klasičnih vlog.

Pojavlja se temeljno vprašanje: Kakšno je razmerje med jezikom kot sredstvom globalnega obveščanja in humanistično ontološko razsežnostjo jezika, pri Kocbeku že v zgodnjih 60-ih letih opredeljeno kot temeljna možnost samouresničevanja človeka in prek njega jezikovne oz. narodne skupnosti? Vsaj posredna tehnokratska omejitev jezika na sredstvo t. i. nadnacionalnega sporazumevanja je v nasprotju s humanističnimi načeli demokratizacije družbe. Aktualizira se vprašanje pojmovanja ontološke razsežnosti jezika sploh, na ravni nacionalnega/državnega jezika tudi njegove knjižne variante. – Kako se na izkušnje globalnega medsebojnega vplivanja, mešanja, tekmovanja identitet odziva literarna in sploh kulturna ustvarjalnost? Z literarnega oz. kulturološkega vidika gre npr. za kakovost razmerja med splošnim in posebnim, univerzalnim in nacionalnim – skozi prizmo jezika seveda. – Kako je mogoče razumeti pojme kot deželni, regionalni, lokalni jeziki, tudi mali jeziki, ki se pojavljajo v novoreku združene Evrope, lahko s prvinami dobroamernega zaščitništva zlasti v letošnjem *evropskem letu jezikov*, in opuščanje pojmov ne samo državnih, ampak tudi nacionalnih jezikov? Je mogoče zaznati v teh na novo aktualiziranih pojmi tudi vrednostno hierarhizacijo?

(b) Strateške prvine vzdrževanja slovenske jezikovne in nacionalne prepoznavnosti; demokratična pravica »biti v svojem jeziku«. Meje učinkovitosti poseganja v (knjižni) jezik; aktualnost meril knjižnojezikovne norme.

Ostaja dejstvo, da je usoda identitete Slovenije kot ene izmed držav v geografskem in jezikovnem jedru Evrope odvisna od lastne kulturne identitete, artikulirane prav jezikovno; v primeru slovenščine je torej jezikovno vprašanje tudi temeljno nacionalno vprašanje (I. Cankar, J. Vidmar), ki je z vlogo državne prepoznavnosti pridobilo novo kakovost. Formalno vključevanje v Evropsko unijo, se pravi tudi v njen konglomerat jezikov, zahteva torej temeljit premislek o strategiji Slovenije v zvezi s temi vprašanji. Če upoštevamo pozitivne težnje znotraj združene Evrope, pomeni ustrezna strategija hkrati tudi ustvarjalni prispevek humanizaciji neizogibnih integrativnih procesov, pomeni vsebinsko včasih tudi mimikrijsko izrabljanega pojma multikulturalnosti.

Katere so torej možne strateške prvine v zvezi z vzdrževanjem slovenske jezikovne in nacionalne prepoznavnosti? Vsaj tri se nam ponujajo v tem trenutku: poznavanje zlasti družbeno-političnih okoliščin, ki so v zgodovini vplivale na razvoj slovenskega (knjižnega) jezika, poznavanje jezikovnega stanja v problemsko sorodnih državah, da bi bilo mogoče v zvezi s posameznimi dejavnostmi skupno nastopanje, predvsem pa na temelju spoznanja o (lastni) kakovosti življenja uzaveščanje demokratične pravice »biti v svojem jeziku«. Vendar: je mogoče znotraj slednjega strateškega segmenta v času površinskih učinkov, kratkoročnih, hitro dosegljivih ciljev vgrajevati npr. v izpostavljen, predvsem perspektivne dele družbe (izobraževanje) takšno demokratično pravico? – Kam umestiti evropsko aktualno razmišljanje na temo zakonskega poseganja v (knjižni) jezik? Do katere stopnje rahljati t. i. (jezikoslovni) intervencionizem v zvezi s knjižnim jezikom? Je torej mogoče humanizirati sintagmo »morati biti v svojem jeziku«?

(c) Zgodovinske izkušnje; humanistične prvine slovenščine 16. stoletja.

Zlasti v zvezi s slovenskim knjižnim jezikom se nam ob 450-letnici izida prve slovenske knjige, se pravi s formalnim in, kot je potrdil zgodovinski razvoj, tudi dejanskim konstituiranjem slovenskega knjižnega jezika, postavlja pomembno vprašanje: v kolikšni meri je mogoče vzporediti razvoj knjižnega jezika s ključnim družbenim in političnim dogajanjem v slovenski zgodovini; gre za čas od vzpostavitve zavesti o narodnosti skupnosti v 16. stoletju prek implicitnega dograjevanja te zavesti v času baroka, deklarirane tudi programske zlasti v prerodu in romantiki – do zrelega pojma narod kot narodno- in političnoprogramske, se pravi državotvorne skupnosti od srede 19. stoletja dalje. Ključni kakovostni premiki (knjižne) slovenščine od deželnega jezika prek nacionalnega jezika oz. jezika zrelega naroda v državni jezik so skladni s spreminjanjem njene družbene in politične vloge. Prevrednotenje slovenskega kulturnega (predknjižnega) jezika v knjižni

Simpozij obdobja 20, Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje 135

jezik, se pravi intelektualno zrel izraz temeljnih idejnih in ideoloških prvin časa, pomeni ustrezen odziv na humanistično spodbudo 16. stoletja.

Pritegnitev izkušnje zgodovinskega razvoja slovenskega (knjižnega) jezika v razmišljanje o sodobnem jezikovnem stanju omogoča hkrati vsaj posredni odgovor na vprašanje, v katerih segmentih ostaja pojem »učiti se iz zgodovine« živ tudi danes.

Dodatne informacije o simpoziju: <http://www.ff.uni-lj.si/center-slo/simpozij.html>

Red. prof. dr. Ada Vidovič Muha
predsednica simpozija Obdobja 20